

УДК 930.85

БУЗАРОВ АНДРІЙ,*магістр зовнішньої політики, член громадських рад**при Комітеті у закордонних справах Верховної Ради України та МЗС України*

АРАБСЬКИЙ СВІТ І ДІАЛЕКТИКА ПРОЦЕСУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу складного і суперечливого процесу демократизації арабського суспільства, який відбувається вже багато років. Сучасні глобалізаційні процеси торкнулися і арабського світу, де спостерігається зіткнення цивілізаційних парадигм. Разом з тим наголошується, що існуючі соціальні конфлікти та елементи суспільно-політичної нестабільності, які торкнулися ряду арабських країн, частково є результатом західного впливу і нав'язування інститутів, не властивих арабської соціокультурної традиції. З іншого боку, всі ці феномени цілком можливо розглядати як етап своєрідної демократизації арабського соціуму, який потрібен як важлива складова відповідного процесу.

Ключові слова: арабське суспільство; арабський світ; іслам; демократизація; глобалізація; соціальні конфлікти.

Постановка проблеми. Носію європейської ментальності складно адекватно зрозуміти процеси, що відбуваються в надрах арабського суспільства. Свідомо чи несвідомо він тяжіє до пошуку аналогій в європейській культурі, а не фіксує їх у тому вигляді, як вони є. Проте відмінності в демократичних трансформаціях країн Заходу і арабського світу настільки істотні, що постає питання про правомірність їх ототожнення.

Наприклад, навіть сам термін "демократія" увійшов у лексику арабської мови, не дивлячись на всю консервативність останньої і прагнення арабських філологів розробляти й упроваджувати арабські аналоги майже до кожного іноземного слова. Для словника сучасної арабської мови взагалі характерна наявність власного семантичного ядра, який слабо піддається глобалізаційним впливам. Так, наприклад, слова "комп'ютер" або "телефон", які увійшли до багатьох мов світу без зміни своєї основи, в арабській літературній мові не використовуються, оскільки для них існують арабські еквіваленти, відповідно, "Хасуб" і "Гатів". І таких прикладів можна навести безліч.

Ось чому необхідно попередньою умовою соціально-філософських узагальнень щодо перспектив демократизації арабського суспільства є описові процедури в рамках культурології, лінгвістики, релігієзнавства, політології, соціології. Якщо проаналізувати ступінь розробленості даної теми у вітчизняній соціальної філософії, то більшість дослідників процесу демократизації акцентували свою увагу на вплив і значення ісламу як релігії в арабо-мусульманському суспільстві. Деякі автори використовують також поняття "арабська цивілізація", ототожнюючи його з "ісламської/мусульманської цивілізацією".

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Вказаний вище підхід орієнтує нас на методологію цивілізаційного методу до аналізу історії, представленого іменами Н. Я. Данилевського, А. Дж. Тойнбі, П. Соркіна, С. Гантінгтона та ін. Адепти цього підходу виходять з того, що так звана всесвітня історія - це "ідеальний тип", уможливна конструкція, ініційована інтелектуалами, зрозумілими в рамках західної цивілізації і які переслідують мету самозбереження останньої.

Навіть у тих випадках, коли за окремою культурою

або цивілізацією визнається самобутність і неповторність, методологією її дослідження є компаративістика. Як приклад можна навести роботи Анвара Абдель-Малека або Едварда Саїда, в яких феномен орієнталізму розглядається в якості інваріанта освітнянської моделі, застосовної до суспільств Сходу [1, с. 11]. Однак при процедурі порівняння неможливо уникнути спокуси формалізувати якийсь еталон, з яким і порівнюється конкретна культура. При цьому будь-які унікальні риси сприймаються як девіації, відхилення від стандарту, від норми. А роль еталона знову-таки виконують суспільства Заходу.

Чи можлива побудова уніфікованих моделей процесу демократизації транзитивних суспільств? Можливо, але тільки з урахуванням того, що в процесі їх створення неминуче очищення (абстрагування) від значного числа конкретних зв'язків, відносин, взаємодій, часом істотно коригуючий результат. Це будуть наближення того чи іншого рівня хоча б тому, що вони поширюються не тільки на конкретне (єгипетське, туніське або марокканське) суспільство, але на будь-які соціуми, які знаходяться в "транзитному періоді".

Концепт "транзитного суспільства" спочатку перебачає якісь демократичні трансформації (сам термін "трансформація", як відомо, латинського походження і означає перетворення). У публікаціях, присвячених теоретичним розробкам демократичних трансформаційних моделей, існує безліч підходів до того, як необхідно трансформувати суспільство в демократичне русло. Так, наприклад, один з родоначальників транзитології Денкворт Растроу у роботі "Перехід до демократії: спроба створення динамічної моделі" [2] пропонує таку модель, яка заснована на вивченні демократичних процесів у Швеції в 1890-1920 роках, а також у Туреччині, коли в цій країні почався процес вестернізації (з 1945 року і по сьогоднішній день).

У запропонованій моделі на першому місці стоїть необхідність існування національної єдності. Саме національна єдність, на думку Растроу, має передувати всім іншим стадіям демократизації. Якщо ця умова дотримується, то починається підготовча стадія демократизації, ключовим моментом якої виступає політична боротьба. Далі, в залежності від результату зазначеної

боротьби, настає стадія прийняття рішення. Рішення означає вибір, тобто прийняття саме демократії. І останній етап демократизації - період пристосування. У даній моделі індивідууми намагаються адаптуватися до життя в суспільстві, в якому демократичні цінності (демократичні системи) відіграють головну роль.

Мета статті - розкриття деяких феноменів, що лежать в основі сучасних конфліктів в арабському світі та визначення основних чинників, які перешкоджають становленню демократії в арабських країнах. Аналіз самого процесу демократизації арабського суспільства повинен проходити з урахуванням всього різноманіття геополітичних, релігійних, політичних та інших факторів, які зараз присутні на Близькому Сході. Виділимо наступні.

Виклад основного матеріалу. Геополітичне і регіональне протистояння двох блоків країн навколо Сирії. Сирійська криза давно вже стала не просто внутрішньою справою Сирії. Вона вийшла далеко за межі арабського світу. В Сирії ми бачимо класичний приклад геополітичного протистояння з усіма наслідками, що випливають звідси. З одного боку, Російська Федерація, Іран, Сирія Башара Асада, шиїтські угруповання з Лівану, Ємену та інших країн. США, країни НАТО, в тому числі і Туреччина, сунітська коаліція з мусульманських країн на чолі з Саудівською Аравією і сирійська опозиція, з іншого боку.

Економічна цінність регіону. Боротьба за нафтові і газові "важелі" Близького Сходу - рушійний фактор усунення багатьох країн в цю точку світу. Ця територія займає важливе гео економічне і географічне положення, і контроль над нею означає економічне домінування в усьому регіоні.

Релігійна тертя. Не слід забувати, що Близький Схід залишається ареною з'ясування стосунків між шиїтської та сунітської гілками ісламу. Багато учасників конфлікту (в Сирії, Іраку, Ємені) розділилися саме за релігійним принципом. Особливо чітко це видно на прикладі сирійського конфлікту [3] і ірано-саудівського політичного протистояння [4].

Важливим результатом цього протистояння стало посилення ролі ісламу і рухів, які сповідують політичний іслам (його сунітський напрям), практично у всіх країнах, зачеплених "Арабською весною". Причому в самих "арабських революціях" міжконфесійні і, зокрема, сунітсько-шиїтські протиріччя відігравали другорядну роль. Однак після загострення ситуації і початку великих збройних конфліктів в Сирії, Іраку та Ємені, окремим напрямком ісламу почали грати ключову роль. У конфлікт залучилися не тільки арабські, а й неарабські країни, де більшість населення сповідують іслам.

Міжетнічний фактор деяких конфліктів. Прикладом такого соціального етнічного протистояння може бути арабо-курдський і турецько-курдський конфлікти. Курди з Туреччини, Іраку і Сирії вже давно борються за створення своєї власної держави Курдистану і досить часто їх прагнення наштовкуються на жорсткий опір офіційної влади, що може виражатися в прямих збройних зіткненнях і акціях громадянської непокорності.

"Глобалізація як процес економічного і культурного, політичного і правового взаємопроникнення країн і народів надає досить суперечливий вплив на відносини між ними. Супутниками зближення і співпраці продовжують залишатися упередженість і конфронтація. Навіть поширення ліберальних ідей, яке сприяє усуненню протистояння між різними національними політичними системами, не стало надійною перешкодою на шляху міжетнічної конфронтації" [5, с.111].

Відсутність арабської єдності. Між самими арабськими народами зберігаються істотні культурні, мовні,

світоглядні та інші відмінності. "Як приклад можна порівняти арабів Аравійського півострова і жителів Єгипту. Єгиптяни успадкували пам'ятники культури часів фіраунів (Стародавнього Єгипту) і з розвитком туризму (який експлуатує перш за все інтерес іноземців до пам'ятників доісламського періоду) все більше переймаються відчуттям значущості минулого Єгипту для світової цивілізації. Що стосується арабів Аравійського півострова, то тут можна спостерігати симбіоз бедуїнської і ранньої ісламської культур. Відрізняються від арабів і бербери Марокко, етнічна історія яких має безпосереднє відношення до Африки. Втім, самі бербери завжди говорять: "ми - не араби" [6, с.117-118].

Таким чином, серед арабів існує багато тенденцій до самоідентичності й виділення різних субетносів або ж зовсім окремих етносів. Це унікальна особливість, яка підкреслена О. Бібіковою в ході своїх багаторічних спостережень, мало зрозуміла людям, які не спілкуються близько з арабами. І це одна з головних суперечливих тенденцій, яка в значній мірі, перешкоджає стабілізації суспільно-політичної ситуації в арабських країнах. Наприклад, "берберський фактор" буде ще багато років одним з найбільш складних питань марокканського суспільства [7, с.289].

"В цілому ж у етнічному розвитку арабських народів спостерігаються дві суперечливі тенденції: 1) внаслідок тривалої існуючої мовної, конфесійної та культурної спільності чітко проявляється загальноарабська єдність; 2) розвиваючись у межах незалежних держав, арабські народи консолідується в окремі нації (сирійську, йорданську та ін.). Темпи і перспективи такої консолідації дуже відрізняються в різних країнах. Найпомітніше вони в Сирії, Ємені, Саудівській Аравії" [8, с. 350].

Наведені вище приклади не вичерпують усього списку причин виникнення соціальної нестабільності в країнах арабського світу. Однак з урахуванням стереоскопічності міжцивілізаційного діалогу необхідно розуміти, що в надрах самого арабського суспільства все, що відбувається, має принципово інше пояснення. До того ж багато з того, що зараз спостерігається в арабському світі, слід розглядати як суперечливий, складний і неминучий процес демократизації арабських країн.

Як уже неодноразово зазначалося, європейські та американські інтерпретаційні моделі розуміння арабської цивілізації суспільства розташовуються спектром між двома полюсами. З одного боку, на Заході визнають, що арабське суспільство має культурні особливості, до яких потрібно звикнути та інтегрувати арабів в глобальне співтовариство, але з іншого, доходячі до радикалізму в запереченні цієї специфіки. Прискіпливе вивчення історії арабських держав та арабського суспільства в цілому вказує, що одна та інша концепції глибоко помилкові і не здатні генерувати правильну модель розвитку арабського світу.

Процеси демократизації арабських країн, зазначає Л.Д. Кривега, реально просунуться вперед, якщо відбудуться зрушення в масовій свідомості, широке поширення отримають релігійні уявлення, адаптовані до сучасності, сформується основні інститути громадянського суспільства. На все це потрібен час, іншого варіанту поки немає. Спроби ж нав'язати не готовому до цього суспільству чужі йому політичні моделі лише створять передумови для загострення міжнаціональної, міжконфесійної та міжкланової боротьби і, більш того, для приходу до влади ісламистів [9, с.83].

Цікава думка українського ісламознавця Руслана Халікова з питання секуляризації і глобалізації в мусульманському світі. Він вважає, що всі досліджувані глобалізаційні проекти є наслідком поєднання модерної цивілізаційної парадигми в тактичному і технічно-

му аспекті й переосмислених традиційних мусульманських (відповідно, сунітських і шиїтських) цінностей в стратегічному і змістовному аспекті. Саме їх поява свідчить про те, що повне копіювання західного проекту не життєздатне в умовах простору "похідною секуляризації", і вестернізованісекулярні режими протягом декількох десятиліть відійшли в минуле, залишивши після себе латиницю, ядерну фізику і автомат Калашникова [10].

Збройні конфлікти в арабських країнах є серйозним стримуючим фактором процесу демократизації. Не в останню чергу це обумовлено тим, що конфлікти сприяють зміцненню влади авторитарних лідерів. Сьогодні в більшості арабських країн сформувалися авторитарні політичні режими, які часто передаються спадково. У цих країнах діє монополія певної політичної партії, створений культ особистості лідера і його найближчого оточення. Велике значення мають саме кровноспоріднені зв'язки в рамках конкретної сім'ї, соціальної групи або племені. Іноді походження певної правлячої сім'ї носить сакральний характер, що таким чином виключає потенційні спроби зміни існуючої системи, і такі спроби визнаються протизаконними.

Наприклад, в Саудівській Аравії, в зв'язку з утворенням централізованої держави ієрархія племен втратила своє колишнє значення, однак, породжена нею система соціальних цінностей виявилася вельми живучою, більш того, ряд заходів правлячої династії сприяв її гальванізації [11, с. 27].

І тільки в XIX столітті політико-правова ситуація на територіях сучасних арабських держав почала змінюватися. Важливо відзначити, що перша на Арабському Сході конституція - органічне положення 1882 р. Єгипту - була автохтонною, тобто прийнятою в найрозвиненішій арабській країні регіону без участі європейців. Напівколоніальні і залежні країни Арабського Сходу брали конституції під європейським впливом і за європейськими зразками: Ірак в 1924-му, Трансйорданія 28-му, Ліван в 26-му, Сирія в 30-м, Кувейт в 39-му році. В цілому в більшості арабських країн конституції були прийняті тільки із досягненням політичної незалежності після Другої світової війни (Алжир, Туніс, Марокко, НДРЙ і ін.), а в монархіях - і того менше (Саудівська Аравія - 1992 р., Оман - 1996 р.) [12, с.49].

Наприклад, в Алжирі демократичні процеси повноцінно почалися тільки після здобуття країною незалежності в 1962 році, про що докладно розповідає в одній зі своїх книг алжирський дослідник Мустафа Лашераф [13].

Фактично слід визнати, що з VII століття, тобто з початку побудови Халіфату, арабські племена, завойовуючи все нові й нові території, стикалися з народами, що перевершують їх власні культурні досягнення. На відміну від монголів часів Чингізхана і Батия, вони не руйнували існуючі культури, а інтегрувалися в них, переймаючи звичаї, науки і культуру взагалі.

Проблеми ці народилися не сьогодні і навіть не в XIX столітті, тобто не в період західноєвропейської колонізації. У свою чергу, європейська колонізація принесла арабам не тільки блага європейської культури (а вона їх принесла), але й численні приниження, пов'язані із захопленням кращих родючих земель, водних джерел та перетворенням місцевих правителів в слухняних маріонеток. Навіть напіввільний Єгипет повинен був покірно спостерігати за тим, що Суецький канал експлуатується іноземцями без найменшої користі для самої країни. Місцеві араби, які й до цього мали досить велике майнове розшарування, відчули і побачили ще більший розрив між ними, європейцями і їхніми союзниками - багатими арабами, які відправляли своїх дітей

вчитися в метрополії, а потім і самі більшу частину життя проводили там.

Як результат, арабське населення все більше й більше грузне в архаїку, знаходячи відповіді в повчаннях улемів, проповідях мул і навчання в медресе. Розшарування населення тривало, а з розшаруванням росла архаїзація бідних верств, помножена на незабезпечену ресурсами злиденну багатодітність і колосальне безробіття. Якщо скористатися термінологією Л.М. Гумільова, то можна констатувати, що ці процеси розбудили пасіонарність Близького Сходу.

Саме на цьому ґрунті розбудженої національної самосвідомості почали ставитися питання про те, як припинити багатовікове відставання й домогтися рівноправності у відносинах з європейськими країнами і США.

Шляхів вирішення було два. Перший стосується модернізації суспільства. Але були й внутрішні сили, які закликали до занурення в минуле і досягнення успіху через повернення до часів Халіфату. Тобто був вибір вестернізації або подальшої архаїзації.

"Громадські інститути і відносини, успадковані від колишніх часів підтримувалися все більш жорстко, перешкоджали адаптації до мінливих обставин і появи нових політичних і економічних інститутів, які б полегшили цю адаптацію. Ставлення до невірних, яке варіювалося від поблажливості в хороші часи до ворожості і недовіри в погані, заважало мусульманам вжитися у них і навіть розуміти їх в той час, коли саме Захід, а не як то було раніше, ісламський світ міг чогось навчити" [14, с. 215].

Слід зазначити, що до початку боротьби арабських народів за незалежність (без урахування держав Аравійського півострова), був задіяний саме проект модернізації. Але тим не менше це був модерністський прорив в психології арабського суспільства, яка зачепила не тільки верхні, але що особливо важливо - середні й навіть найбідніші класи. Відбувалося найбільш широке залучення арабської молоді до європейської культури. Причому залучення не через насильство або як вимушений захід в умовах колоніалізму, а через створення привабливого образу, приклад для наслідування. Однак цей процес модернізації арабського світу до сих пір не увінчався успіхом, так як часто елементи західної культури впроваджуються в арабському суспільстві за допомогою сили.

"Протиприродні конфлікти між людьми різних мовних груп виникають там, де культура одного народу затверджується силою державного або економічного примусу. Якщо ж та чи інша національна культура сама по собі має більшу життєздатність і духовно більш плідна, ніж інша, то її поширення закономірно. Вона і буде поширюватися мирним шляхом, якщо цим займуться тільки особи і установи, що належать до духовної організації суспільства" [15, с.122].

Суперечливим феноменом в історії арабських країн стала "Арабська весна", наслідки якої, відчуваються і зараз. Українські сходознавці А. Богомолов та С. Данилов вірно відзначали, що незважаючи на "Арабську весну", соціальні структури багатьох арабських країн, охоплених зараз революційними змінами, багато в чому все ще залишаються архаїчними. Так ключову роль в Лівії та Ємені продовжують грати племена, а в Єгипті, Тунісі та тому ж Ємені найважливішим інститутом держави продовжує залишатися армія. Питання про цивільний контроль над оборонним сектором, який розглядається як найважливіша умова сучасного демократичного врядування, на даному етапі просто не варта. Проте, з упевненістю можна сказати, що арабські країни досягли нової фази свого політичного розвитку. Всього попе-

редній період у всьому його ідеологічному розмаїтті можна охарактеризувати як постколоніальний [16].

Висновок

Компаративістика хоч і дозволяє розкрити загальні тенденції демократичних трансформацій і побудувати уможливлені соціально-філософські моделі цього процесу, все ж залишається "поглядом зі сторони". Цивілізаційний же підхід виходить з того, що кожна з локальних цивілізацій має своє власне бачення історичного процесу, його цілей, спрямованості, суб'єктів, критеріїв прогресу. В основі кожної з цивілізацій знаходиться певне ціннісне-смысловое ядро, найбільш повно репрезентоване у відповідній релігії: християнстві, буддизмі, ісламі і т.д. Визнаючи "інакшість" цивілізацій Сходу по відношенню до Заходу, необхідно відмовитися від примітивних уявлень культурологів про недорозвинені народи, які споконвіку приречені "наздоганяти" розвинені нації.

Методологічними принципами, що впливають з цивілізаційної парадигми, є вимоги поліваріантності, багатокладності, багатшаровості, потенційної поліекторності розвитку. У зв'язку з цим актуалізується так звана інтервальна методологія, де процедури обліку формування і розвитку соціокультурних інтервалів повинні бути узгоджені з процедурами трансінтервальних синтезів і конфігурацій. На практиці це означає, що оцінювати розвиненість (значимість, ієрархічний статус) того чи іншого культурного феномена необхідно, виходячи з системи цінностей (тобто соціокультурного інтервалу), в якій даний феномен функціонує. Іншими словами, кожну з цивілізаційних систем необхідно міряти її власною мірою. Погляд з боку повинен бути доповнений поглядом зсередини.

Вплив соціальних конфліктів на хід демократизації ще недостатньо вивчено в сучасному суспільствознавстві. Соціальні конфлікти, особливе збройні, набувають все нові і нові форми вираження в об'єктивній дійсності і суспільній свідомості. У зв'язку з цим вивчення конфліктів на Близькому Сході має проводитися з урахуванням всіх факторів структури конфліктів. Коректне розуміння змісту і форми релігійної, економічної, політичної, правової, соціальної, етнічної та культурної складової певного конфлікту дає найбільш повне уявлення про його сутність і перспективи протікання.

Конфлікти на Близькому Сході давно вже носять форму "гібридних", тобто комбінованих, де присутні різні причини їх виникнення та розвитку. В цілому, цивілізаційне і культурне зіткнення на Близькому Сході, а також криза розвитку арабського світу з урахуванням геополітичних факторів дає підстави вважати, що близькосхідні конфлікти є унікальними і є глобальною проблемою для світової спільноти, що вимагає негайного вирішення. Цілком очевидним, є той факт, що глобалізаційні процеси, роблять неоднозначний вплив на арабське суспільство. Феномен демократизації арабського суспільства і спроби його вестернізувати наштовхуються на існуючий традиційний уклад життя арабського соціуму. Одним з таких наслідків є закономірні суперечливі події "Арабської весни".

Бузаров Андрей,

магістр зовнішньої політики, член громадських рад при Комітеті по іноземним справам Верховної Ради України та МІД України

АРАБСКИЙ МИР И ДИАЛЕКТИКА ПРОЦЕССА ДЕМОКРАТИЗАЦИИ

Статья посвящена анализу сложного и противоречивого процесса демократизации арабского общества, который происходит уже много лет. Современные процессы глобализации коснулись и арабского мира, где наблюдается столкновение цивилизационных парадигм. Целью статьи является раскрытие некоторых феноменов, которые лежат в основе современных конфликтов в арабском мире.

СХІД № 2 (148) березень-квітень 2017 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивилизация: от локального к глобальному Граду : [монография] / Л. А. Алексеева, Р. А. Додонов, Ф. В. Лазарев, Д. Е. Муза и др. - Донецк : ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008. - 236 с.
2. Денкворт А. Ростоу. Переходи до демократії: спроба створення динамічної моделі / А. Ростоу Денкворт // Демократія: Антологія / [упоряд. О. Проценко]. - К. : Смолоскип, 2005. - 1108 с.
3. Бузаров А. И. Ирано-саудовский конфликт: в шаге от войны, в трёх шагах от мира [Электронный ресурс] / А. И. Бузаров. - Режим доступа : <http://rian.com.ua/columnist/20160111/1003301321.html>.
4. Бузаров А. И. Сирийская паутина: кто и за что воюет на Ближнем Востоке [Электронный ресурс] / А. И. Бузаров. - Режим доступа : <https://daily.rbc.ua/rus/show/siriyskaya-pautinavouyet-blizhnem-vostoke-1453113983.html>.
5. Котигоренко В. О. Причинність етноконфліктів: впливи глобалізації / В. О. Котигоренко // Політична думка. - 2002. - № 1. - С. 97-113.
6. Библикова О. П. Арабы: историко-этнографические очерки / О. П. Библикова. - М. : АСТ: Хранитель, 2008. - 444 с.
7. Сергеев М. С. История Марокко. XX век. Серия: История стран Востока. XX век / М. С. Сергеев. - М. : Институт востоковедения РАН, 2001. - 356 с.
8. Кирей Н. И. Этнография арабов Передней Азии и Северной Африки / Н. И. Кирей ; Кубан. гос. ун-т, Ин-т экономики, права и естеств. специальностей, фак. востоковедения. - Краснодар : КГУ, 1996. - 390 с.
9. Кривега Л. Д. Современный арабский мир: проблема лидерства / Л. Д. Кривега // Культурологічний вісник: науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. - Запоріжжя, 2010. - Вип. 24. - С. 81-84.
10. Халіков Р. Ісламський проект розвитку світу: витоки, глобальна мобілізація, війна в Сирії [Електронний ресурс] / Руслан Халіков. - Режим доступа : https://uisgda.com/ua/slamskij_proekt_razvitku_svtu_vitoki_globalna_mobilizacija_vjna_v_sir_chastina_2_skorochena_versya.html.
11. Хрусталева М. А. Социальная структура саудийского общества / М. А. Хрусталева // Народы Азии и Африки. - 1973. - № 4. - С.27-35.
12. Воскресенский А. Д. Политические системы и модели демократии на Востоке / А. Д. Воскресенский. - М. : Аспект Пресс, 2007. - 190 с.
13. Lacheraf Mostefá. L'Algérie : nation et société, essai / Lacheraf Mostefá. - Paris : Maspero, 1965. - 354 p.
14. Бернард Л. Арабы в мировой истории. С доисламских времен до распада колониальной системы / Л. Бернард ; [пер. с англ. Т. М. Шуликовой]. - М. : ЗАО Центрополиграф, 2017. - 223 с.
15. Штайнер Р. Основные черты социального вопроса в жизненных необходимостях настоящего и будущего / Р. Штайнер ; [пер. М. Н. Жемчужниковой]. - Ереван : Изд-во "Ной", 1992. - 190 с.
16. Богомолов А. В чем исторический смысл арабских революций [Электронный ресурс] / А. Богомолов, С. Данилов // Зеркало недели. - 2011. - 25 марта. - Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/POLITICS/v_chem_istoricheskij_smysl_arabskih_revolyutsiy.html.

В статье определены основные факторы, которые препятствуют становлению демократии в арабских странах. В той же время отмечается, что много социальных конфликтов и элементы общественно-политической нестабильности, которые коснулись некоторых арабских стран, частично являются результатом западного влияния и навязывания отдельных институтов, не свойственных арабской социокультурной традиции.

Ключевые слова: арабское общество; арабский мир; ислам; демократизация; глобализация; социальные конфликты.

Buzarov Andrey,

Master of Foreign Policy, Member of the Public Council under the Foreign Affairs Committee of the Parliament of Ukraine and Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

ARAB WORLD AND DIALECTICS OF DEMOCRATIZATION PROCESS

The Article is devoted to analysis of difficult and contradictory process of democratization of Arabic society that takes place already many years. Modern globalization processes touched the Arabic world, where is a collision of civilization paradigms. The aim of the article is discovering of some phenomena being the basis of modern conflicts in the Arabic world.

Basic factors that bother democracy in the Arabic countries are setup in the article. It is marked at the same time, that many social conflicts and elements of social and political instability, that touched many Arabic countries, partly are the result of western influence and imposing of institutes which are not peculiar to Arabic sociocultural tradition.

Necessary condition for socially-philosophical analysis in relation to the prospects of democratization of Arabic society are different scientific spheres with in the framework of study of culture, linguistics, religious studies, political science, sociology. If to analyze the level of research of this theme in national social philosophy, then we can see that most researchers of process of democratization accented the attention on influence and value of Islam as religions in Arabic-Muslim society.

The European and American interpretation models of understanding of Arabic civilization of society are situated a spectrum between two poles. From one side it is a know ledged in the west, that Arabic society has cultural features and that it is why need to get used and integrate Arab in a global community, but with other hand, there is a strong denial of this specific feature. The whole study of history of the Arabic states and Arabic society specifies that one and other conceptions are deeply erroneous and notable to generate the correct model of development of the Arabic world.

Influence of social conflicts on process of democratization is studied not enough in modern social science. Social conflicts, especially the armed, still acquire new and new forms of expression in objective reality and public consciousness. In this connection the study of conflicts in the Middle East must be made with the provision of taking into account all factors of structure of conflicts. Correct understanding of content and forms of religious, economic, political, legal, social, ethnic and cultural constituent of certain conflict give the most complete imagination about its essence and ongoing prospects.

Keywords: Arabic society; Arabic world; Islam; democratization; globalization; social conflicts.

REFERENCES

1. Alekseeva, L.A. and Dodonov, R.A. and Lazarev, F.V. and Muza D.E. (2008), Civilization: from local to global Grad. *DonNTU, UNITEH*, Donetsk, 236 p. (rus).
2. Denverworth, A. Rastou and Protsenko, O. [comp., ed.] (2005), Transitions to Democracy: An Attempt to Create a Dynamic Model, In: Democracy: Anthology, Smoloskyp Publishing, Kyiv, 1108 p. (rus).
3. Buzarov, A.I. (2016), Iran-Saudi conflict: a step away from the war, three steps from the world. Available at: <http://rian.com.ua/columnist/20160111/1003301321.html>.
4. Buzarov, A.I. (2016), Syrian web: who and for what is fighting in the Middle East. Available at: <https://daily.rbc.ua/rus/show/siriyskaya-pautina-voyuet-blizhnem-vostoke-145311-3983.html>
5. Kotygorenko, V.O. (2002), The Causal Ethnic Conflict: The Impact of Globalization, *Politychna Dumka*. №1, 97-113 (ukr).
6. Bibikova, O.P. (2008), Arabs: historical and ethnographic essays, AST: The Guardian, Moscow, 444 p. (rus).
7. Sergeev, M.S. (2001), History of Morocco. In: The twentieth century. Series: History of the East. The twentieth century, Institute of Oriental Studies, Russian Academy of Sciences, Moscow, 356 p. (rus).
8. Kirei, N.I. (1996), Ethnography of the Arabs of the Near East and North Africa, The Cuban. state. University, Institute of Economics, Law and Nature. specialties, Krasnodar 390 p. (rus).
9. Kryvega, L.D. (2010), The modern Arab world: the problem of leadership. *Culturological Bulletin: Scientific and Theoretical Yearbook of the Lower Dnieper*. Issue 24. Zaporozhye, 81-84 (rus).
10. Khalikov, R. Islamic Development Project: Leaks, Global Mobilization, Syria War: Aavailable at: https://uisgda.com/ua/slamskij_proekt_rozvitku_svtu_vitoki_globalna_mob-izacya_vjna_v_sir_chastina_2_skorochna_versya.html
11. Khrustalev, M.A. (1973). Social structure of the Saudi society. In: Peoples of Asia and Africa. No. 4. 27-35 (rus).
12. Voskresensky, A.D. (2007), Political Systems and Models of Democracy in the East, Aspect Press, Moscow, 190 p. (rus).
13. Lacheraf, Mostefá (1965), Algeria: nation and society, essay, Maspero, Paris, 365 p. (franch).
14. Bernard, L. (2017), Arabs in world history. From pre-Islamic times to the collapse of the colonial system [translat.], ZAO Centropoligraph, Moscow, 223 p. (rus).
15. Steiner, R. (1992), Basic features of the social issue in the vital needs of the present and future [translat.], Noah Publishing House, Yerevan, 190 p. (rus).
16. Bogomolov, A. and Danilov, S. (2011), What is the historical meaning of the Arab revolutions. *Mirror of the Week* (Kyiv). 25 March. Available at: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/v_chem_istoricheskiy_smysl_arabskih_revolyutsiy.html

© Бузаров Андрій

Надійшла до редакції 12.04.2017